

Křesťanská sociální etika

Jabok 2008

2. Vývoj katolického sociálního myšlení

Sociální nauka církve

- Reaguje na aktuální sociální problémy své doby, interpretuje je ve světle Bible a křesťanské tradice.
- Jejím teoretickým východiskem by měla být morální teologie – teologická sociální etika, ta však na velké sociální problémy v 19. stol. aktuálně nereagovala, proto se do věci vložili přímo papežové.
- Odmítá marxistický socialismus i liberální kapitalismus, navrhuje morální kritéria pro řešení sociálních problémů (dříve označována jako „třetí cesta“, Jan Pavel II. to však odmítl): sociální tržní hospodářství. Def.: SRS 41.
- Předávání SNC je podstatnou součástí nové evangelizace, sociální angažovanost je pro křesťana povinností, která vyplývá z jeho víry. Jde o jeden ze dvou aspektů diakonické dimenze církve (vedle charity).
- Ovlivnila poválečné politické uspořádání západní Evropy.

Církev v 19. století

- Řešila zásadní otázku, jak se postavit k moderně – k liberálním idejím (lidská práva, svobodný rozvoj politických a kulturních institucí, vzájemná nezávislost církve a státu, svoboda náboženského vyznání atd.)
- Polarizace mezi tendencí liberální a ultramontánní (konzervativní, centralistická, zaměřená na Řím)
- Řehoř XVI. (Mirari vos 1832), Pius IX. (Quanta cura 1864 – Sylabus errorum), 1. vatikánský koncil (1869-1870 – dogma o jurisdikčním primátu a papežské neomylnosti), Lev XIII. (Aeterni Patris 1879 – závaznost scholastické filozofie): definitivní prosazení antiliberálního kurzu, který znemožnil církvi dialog s moderním světem a recepci jeho myšlenek. Obrat až na 2. vatikánském koncilu (1962-1965).

Sociální otázka

- **Osvobození rolníků:** vzrůst produkce, zánik ochrany ze strany panstva – vznik venkovského proletariátu
- **Svoboda živností:** osvobození od nátlaku cechů vedlo ke svobodné produkci, ale zároveň ke ztrátě sociální ochrany – zbídačení řemeslníků
- **Proces industrializace:** dělníci ve velkých továrnách – nelidské pracovní podmínky (prac. doba 78 hodin, od 90. let 66 hodin), extrémně nízké mzdy (sotva pokrývaly životní minimum), neexistence sociálního pojištění (postupně zaváděno v evropských státech koncem 19. století), nedůstojné bydlení. Častý důsledek: morální úpadek (opilství, promiskuita, rezignace).

Východiska pro postoj církve

- Antimodernismus – kritická distance vůči liberalismu i socialismu (odmítání tržního kapitalismu i politické demokracie)
- Novoscholastika – odvolání na klasické přirozené právo, apel na charitu a solidaritu bohatých s chudými.
- Sociální romantismus – stavovská výstavba státu a společnosti: král a vláda, parlament složený ze zástupců lidu podle stavů (rolníci, řemesla velkopřůmysl, obchod), překonání třídních protikladů a sociální zabezpečení na základě sociálního partnerství skupin.

Počátky katolického sociálního myšlení

- 1848: zveřejnění Marxova **Komunistického manifestu**.
- **Wilhelm von Ketteler** (1811-1877, kněz, později biskup v Mainzu) – adventní kázání o sociální otázce 1848. Vytyčil základní směr myšlení pro budoucí papeže. Odmítá kolektivní socialismus, protože je bojovně ateistický, i liberální individualismus, protože jeho nemorálnost by vedla k socialismu.
- **Borské teze**: dokument vypracovaný 1883 na zámku v Boru u Tachova (14 sociálních myslitelů z Čech, Německa, Rakouska, Švýcarska a Vatikánu) – požaduje zákonnou úpravu pracovní smlouvy, spravedlivou mzdu, zřízení dělnických komor pro hájení zájmů dělníků.
- 1891: Papež Lev XIII. - první sociální encyklika **Rerum novarum** (ovlivněna Kettelerem)
  - Reakce na tzv. „dělnickou otázku“ a rozvoj marxismu – příliš pozdě
  - Polemika se socialismem: obhajoba soukromého vlastnictví. Není zde zmínka o liberalismu ani o demokracii.
  - Cesta k řešení: apel na odpovědnost bohatých, státu, církve a dělníků ve svépomocných organizacích (odborníky).
  - Cíl: pokojné soužití ve vzájemné lásce a vstřícnosti

Sociální dokumenty katolické církve

- Lev XIII., encyklika Rerum novarum (1891)
- Pius XI., encyklika Quadragesimo anno (1931)
- Jan XXIII., encyklika Mater et Magistra (1961)
- Jan XXIII., encyklika Pacem in terris (1963)
- II. Vatikánský koncil, konstituce Gaudium et spes (1965)
- Pavel VI., encyklika Populorum progressio (1967)
- Pavel VI., apoštolský list Octogesima adveniens (1971)
- Jan Pavel II., encyklika Laborem exercens (1981)
- Jan Pavel II., encyklika Sollicitudo rei socialis (1987)
- Jan Pavel II., encyklika Centesimus annus (1991)
- Benedikt XVI., encyklika Deus caritas est (2006)

Návrh „třetí cesty“

- Heinrich Pesch (1854-1926, kněz - jezuita): návrh „třetí cesty“, „solidaristický ekonomický systém“ – instituce liberální společnosti transformované větším smyslem pro společenství, duchovní hodnoty a společný cíl.
- **Encyklika Quadragesimo anno** - Pius XI. 1931, 40. výročí RN, připravil Oswald von Nell-Breuning S.I.
- Ideály RN se neuskutečnily, naopak se prohloubily sociální konflikty a došlo k posílení socialistického hnutí vznikem SSSR. Zásadní odsouzení socialismu, liberalismu a individualismu.
- Návrh nového společenského řádu, vycházejícího ze stavovského systému – solidarismus (tzv. třetí cesta). Argumentace rozumem a přirozeným zákonem, nikoli zjevením: principy by měly být přijaty nejen věřícími křesťany.
- Zdůrazňuje sociální odpovědnost církve a křesťanů, především v těchto oblastech:
  - Dvojitá povaha vlastnictví: soukromá a sloužící
  - Správné přerozdělování kapitálu (úloha státu)
  - Odproletarizování proletariátu: dělníci mají šetrností rozmnožovat rodinné jmění
  - Spravedlivá mzda
- Zavádí pojem „sociální spravedlnost“ (Nell-Breuning), první vyslovení a definice principu subsidiarity (79), zákaz stávek (94)

Protiválečné dokumenty papežů

- 1931: Non abbiamo bisogno – proti násilnostem fašistického režimu v Itálii
- 1937: Mit brennender Sorge – reakce na represivní opatření v Německu, zejména nucení k členství v Hitlerjugend
- 1937: Divini Redemptoris – systematická kritika komunismu

Vliv prvních sociálních encyklik

- Inspirace pro vytváření legislativy evropských států.
- Výslovně se k jejich principům přihlásili tvůrci poválečné obnovy Německa (tzv. „sociální tržní hospodářství“).
- Tím, že jejich principy z velké části přijaly za své demokratické kapitalistické státy (západní Evropa, severní Amerika), zmenšil se prostor pro vytváření tzv. „třetí cesty“.
- Prohloubení izolace Sovětského svazu a dalších socialistických států vzhledem k demokratickému západu a kultuře vycházející z křesťanských hodnot.
- V rozvojovém světě (zvl. s katolickou většinou) byly přijaty, ne však naplněny – absence institucí potřebných k jejich realizaci. „Doktrína je správná, ačkoliv neúplná, avšak učení o institucích je nejisté.“ (Novak 164)

Jan XXIII.: otevření církve světu

- 1961: **Mater et Magistra**, 70. výročí RN
  - Obrací se ke všem lidem, ne jen k odborníkům.
  - Argumentace empiricko-sociologická, ne jen teologická
  - Jako první z papežů výslovně podporuje koncepci liberálních institucí: lidských práv a hospodářského rozvoje.
  - Zabývá se novými tématy: zemědělství, sociální rozdíly mezi vyspělými a rozvojovými státy (inkulturace, populační exploze), politika na globální úrovni.
  - Metodika tří kroků: vidět, posoudit, jednat (236).
- 1963: **Pacem in terris**
  - První monotematická sociální encyklika - o otázce světového míru v době jeho vážného ohrožení: stavba berlínské zdi, kubánská krize.
  - Základní lidská práva (VDLP) musí být uplatňována na úrovni zákonodárství uvnitř států i v jejich vzájemných vztazích

2. vatikánský koncil

- Konstituce **Gaudium et spes**, 1965
- 1. část: znamení doby, vztah pozemského pokroku k růstu Božího království
- 2. část – některé konkrétní problémy:
  - Manželství a rodina
  - Kultura
  - Etika hospodářství
  - Politické společenství
  - Mír a budování mezinárodního společenství
- Shrnuje vše, co bylo na tato témata dosud řečeno.

Pavel VI.

- 1967: encyklika **Populorum progressio**
  - Téma: sociální konflikty na globální úrovni, hledání řešení problému nerovnosti mezi vyspělými a rozvojovými státy.
  - Úhel pohledu: svět je nemocný; chudé národy světa s hněvem povstanou proti bohatým; je třeba hledat nové formy světové vlády.
  - Důrazy: vzdělání – alfabetizace, demografický růst (zdůraznění svrchovaného práva rodičů rozhodovat odpovědně o počtu dětí; (není zde zmínka o antikoncepci – před vydáním HV), založení komise Iustitia et Pax (5) a Caritas Internationalis (46); dialog mezi kulturami a inkulturace; omluva za nedostatečnou inkulturaci historických křesťanských misií (12)
- 1971: **Octogesima adveniens**, list papeže předsedovi Iustitia et pax k 80. výročí RN. Aktuální otázky:
  - Urbanizace, diskriminace, demografický růst, média, ekologie
  - Marxismus: rozlišení různých proudů, zásadní odsouzení (souvislost s teologií osvobození)
  - Aktivní zapojení křesťanů do politické činnosti, legitimní pluralita

Jan Pavel II.: Laborem exercens

- 1981, první z trojice velkých sociálních encyklik Jana Pavla II., k 90. výročí RN,
- Nová forma: podrobný biblicko-teologický výklad; těžko přístupné neodborníkovi
- Téma: práce, důraz na její subjekt – člověka
- Myšlenka, kterou zformuloval už v roce 1861 americký prezident Abraham Lincoln: „Práce předchází kapitál a je na něm nezávislá. Kapitál je pouze plodem práce a nikdy by neexistoval, kdyby neexistovala nejprve práce.“
- Nová perspektiva: spiritualita práce (stvoření, Ježíš jako dělník, kříž jako obraz práce...)

Sollicitudo rei socialis

- Encyklika Jana Pavla II., 1987 – 20 let po PP
- Reakce na stále prohlubování ekonomických a sociálních rozdílů mezi rozvinutým a rozvojovým světem
- Povinnost církve a křesťanů angažovat se pro chudé
- Témata: vzdělání, diskriminace, vykořisťování, lidská práva, ekologie, lidský rozvoj (rozbor problémů ve světle teologie)

Centesimus annus

- Encyklika Jana Pavla II. Ke 100. výročí RN, 1991
- Reflexe událostí roku 1989: zánik komunismu prokázal pravdivost základních principů SNC, ale nově nastupující globální kapitalismus je nutné stavět na mravních principech
- Základ: soukromé vlastnictví a univerzální určení statků

Deus caritas est

- První encyklika papeže Benedikta XVI., 2006
- Biblický a teologický rozbor pojmu „láska“
- Jako nutný doplněk sociální nauky církve zdůrazňuje povinnost charitativní práce
- I v nejlepším politickém a sociálním systému bude vždy existovat bolest, samota, vyloučení ze společnosti – na ně církve a křesťané reagují pomáhající láskou

Sociální pastýřské listy

- Aplikace SNC na konkrétní situaci v jednotlivých státech
  - Rakousko 1990
  - Maďarsko 1996
  - Německo 1997
  - Česko: Pokoj a dobro, 2000

Autoři a adresáti sociálních dokumentů církve

- Kdo píše církevní sociální dokumenty?
  - Vycházejí ze zkušeností křesťanského sociálního hnutí
  - Podklady připravují odborníci (např. QA Oswald von Nell-Breuning)
  - Definitivní znění autorizuje papež jako nejvyšší závazná autorita v katolické církvi
- Komu jsou určeny církevní sociální dokumenty?
  - Politikům jako morální kritéria pro vytváření sociální legislativy
  - Podnikatelům jako směrnice pro jednání se zaměstnanci
  - Odborníkům v oblasti etiky, politologie, sociologie
  - Všem občanům jako orientace pro volební rozhodování a pro komunikaci s politickými a ekonomickými institucemi

Kritika katolické sociální nauky

- *„Hlavním jejím nedostatkem je, že dosud není dostatečně pozitivní. Je jasnější v tom, co zavrhuje, než v tom, co vychvaluje. Největší nedostatky má ve své vizi institucí. Je to velké selhání v teorii sociální spravedlnosti, protože sociální spravedlnost musí znamenat budování institucí, pokud chce udělat víc, než jen velebit určité osobní ctnosti.“ (Michael NOVAK, Katolické sociální myšlení a liberální instituce, s. 56)*